

Józef Szymeczek

## Zápas polských evangelíků v Těšínském Slezsku o zachování konfesní a národní odlišnosti v poválečném Československu

Bezprostředně po skončení druhé světové války působily v českých zemích tři evangelické církve, které přímo navazovaly na tradice bývalé Evangelické církve augsburského vyznání a helvetského vyznání v Rakousku (Předlitavsku). Jednalo se o dominující Českobratrskou církev evangelickou (dále jen ČCE) a dvě církve menšinové: Německou evangelickou církev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (Deutsche Evangelische Kirche in Böhmen, Mähren und Schlesien – dále jen DEK) a polskou Augsburgskou církev evangelickou ve východním Slezsku v Československu. Polští evangelíci svedli po válce s českobratrskou církví vítězný boj o zachování vlastní existence. Cenou za vítězství bylo podmanění církve Komunistickou stranou Československa (dále jen KSČ). Polské evangelíky ve Slezsku a české evangelíky dlouhá léta mnoho spojovalo, ale i rozdělovalo. Vyhrocení vztahů mezi oběma církvemi v době poválečné nastalo důsledkem dlouhotrvajících sporů, které se vyostřily v době polského záboru Těšínska roku 1938 a německé okupace v letech 1939–1945. Než přistoupíme k popisu poválečných osudů obou církví, je tedy třeba krátce připomenout jejich vztahy z doby předválečné.

### **Polské evangelické sbory v meziválečném Československu**

Evangelíci v Čechách, na Moravě a v Rakouském Slezsku (Těšínsko a Opavsko) byli do roku 1918 součástí jedné evangelické církve, která geograficky zahrnovala území od Aše v západních Čechách až po Bukovinu na východě a od Bílska v Těšínském Slezsku až po Terst na jihu v dnešní Itálii. V roce 1913 čítala evangelická církev v Rakousku kolem 300 sborů, ve kterých bylo sdruženo okolo 600 tisíc věřících. Dominujícími jazyky v církvi byly němčina, čeština a polština. Evangelické sbory v Těšínském Slezsku byly zmenšeným, zrcadlovým obrazem této církve<sup>1</sup>. Rovněž i zde vedle sebe působili Poláci, Němci a Češi, přičemž polský živel dominoval. Těsně před rozpadem Rakousko-Uherska se v historických hranicích Těšínského Slezska nacházelo 18 evangelic-

1 O přijetí luterství obyvateli Těšínského Slezska se zasloužil kníže těšínský Václav Adam (1546–1579). Kníže zavedl nový církevní řád, jímž byly vytvořeny první liturgické a organizační základy pro pozdější Slezskou církev evangelickou augsburského vyznání. V roce 1610 se jeho syn Adam Václav navrátil do lůna katolické církve, avšak evangelický kult zde byl v omezené míře trpěn až do vyměření ženské linie těšínských Piastovců v roce 1653. Roku 1709 byl evangelický kult ve Slezsku zaručen po švédském zásahu v šesti chrámech milosti (Gnadenkirche), z nichž jeden byl v Těšíně. Význam Těšína jako centra luterství vzrostl po odstoupení většiny Slezska Prusku v polovině 18. století, kdy zde byla zřízena evangelická konzistoř. Toleranční patent umožnil dne 22. 7. 1784 rozšířit pravomoc těšínské konzistoře na všechny české i rakouské země. Ale již na konci téhož roku se sídlo konzistoře přestěhovalo z Těšína do Vídně. Po vyhlášení tolerančního patentu vznikaly další sbory, všechny byly tvořeny

kých sborů, které shromáždily 96 tisíc duší, z toho 69 tisíc Poláků, 20 tisíc Němců a 7000 Čechů.<sup>2</sup> Těšínské sbory náležely k slezskému seniorátu, který sdružoval ještě šest sborů z opavské části Slezska plus sbor v Moravské Ostravě, celkem tedy slezský seniorát čítal 25 sborů.

Výrazná část slezských evangelíků na Těšínsku se po první světové válce hlásila k polské národnosti a velmi horlivě lnula k augsburské konfesi. Na rozdíl od Čech a Moravy, kde se v roce 1918 sjednotili čeští evangelíci augsburského vyznání (dále jen a. v.) a helvetského vyznání (dále jen h. v.) do českobratrské církve<sup>3</sup> a v roce 1919 němečtí evangelíci do německé církve<sup>4</sup>, v oblasti těšínského Slezska šel vývoj jiným směrem. V přechodném období let 1918–1920 dala většina těšínských sborů přednost konfesi před národností a sdružila se v samostatném seniorátu, který byl společný pro těšínské sbory bez rozdílu národnosti (týkalo se to hlavně Poláků a Němců). Ve-

na základě augsburského vyznání víry. Více na téma dějin těšínských evangelíků: WAGNER, Oskar: *Kościół macierzysty wielu krajów. Historia Kościoła Ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim w latach 1545–1918/1920*. Parafia Ewangelicko-Augsburska w Cieszynie – Ośrodek Wydawniczy Augustana, Bielsko-Biała 2008.

- 2 SCHWARZ, Karl: Der Untergang der Donaumonarchie und seine Auswirkungenauf den Protestantismus. Ein Überblick. In: ŠVORC, Peter – DANIELÁK, Michal – HEPPNER, Harald (eds.): *Velká politika a malé regiony (1918-1939)*. Universum, Prešov – Graz 2002, s. 22–29.
- 3 Českobratrská církev evangelická vznikla rozhodnutím Generálního sněmu evangelíků českých 17.–18. 12. 1918 sloučením českých sborů tehdejší evangelické reformované církve (helvetského vyznání) a evangelické luterské církve (augsburského vyznání). V době vzniku čítala církev 116 sborů, 25 sborů filiálních a 107 kazatelských stanic. K církvi se hlásilo 156 535 věřících, z čehož 22 860 tvořili luteráni a 123 675 helvéti (reformovaní). Počet členů církve stále rostl, vrcholu dosáhl v roce 1950, kdy se k církvi hlásilo 344 073 členů. Do nově vzniklého církevního útvaru se integrovaly všechny české sbory. Polské a německé zůstaly stranou (viz následující poznámka).
- 4 Německá církev evangelická vznikla rozhodnutím zástupců německých evangelických sborů ze dne 25. 10. 1919. Původně zněl název Německá církev evangelická v Československé republice, v roce 1924 se název změnil na Německá církev evangelická v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Sídlo církve, v jejímž čele stál až do jejího zániku v roce 1945 (resp. 1948) dr. Erich Wehrenfennig, se nacházelo v Jablonci. Podle sčítání lidu z roku 1930 církev čítala 132 tisíc duší. Adjektivum „německá“ v názvu církve nemělo zdůrazňovat její národní charakter, nýbrž pouze skutečnost, že se hlásí k dědictví reformace luterské, tedy německé. V české části Těšínského Slezska se k německé církvi připojily sbory v Bohumíně, Frýdku a v Českém Těšíně (sbor Na Rozvoji). V Českém Těšíně vznikly po první světové válce tři nové sbory. Po vytyčení státních hranic se sídlo těšínského sboru a kostel nacházely na polské straně. Na začátku roku 1921 bylo okresním hejtmánstvím vyzváno několik českotěšínských osobností proněmecké smýšlení, které byly sdruženy kolem Lidové strany Josefa Koždoně (meziválečného starosty Českého Těšína), aby se ujaly organizování evangelíků. První schůze sborových zástupců a presbyterů se konala 20. 3. 1921. Vznikl tak sbor společný pro Němce, Poláky a „šlonzakovce“ (označení pro Koždonovy stoupence a členy jeho strany. Byli orientováni zásadně antipolsky a proněmecky a prosazovali slezské separatistické tendence ve shodě s heslem „Slezsko Slezanům“. Považovali se za Slezany – Šlonzaky, většinou mluvili polsky, respektive slezsko-polským nebo polsko-českým dialektem, víceméně se však hlásili k německému kulturnímu okruhu). Prvním farářem byl zvolen proněmecky smýšlející Paul Zahradník. Ten společně s kurátorem sboru Josefem Koždoněm přispěl k vybudování kostela Na Rozvoji a po sporech s polskými členy sboru zorganizoval připojení sboru k DEK. Poláci pak vytvořili vlastní sbor (1928) a vybudovali vlastní kostel Na Nivách (1932). Farářem byl zvolen Józef Berger. Již předtím (11. 12. 1921) došlo k založení dalšího evangelického sboru (tzv. českoslonzackého), který byl připojen k církvi českobratrské. V roce 1929 sbor vystavěl malý kostel. V době polské vlády byl sbor zrušen a kostel zabaven. Po druhé světové válce se sbor přemístil do bývalého německého kostela Na Rozvoji. Více v SZYMECZEK, Józef: *Vznik Československa a evangelíci augsburského vyznání v Těšínském Slezsku 1918–1923*. Kongres Poláků v ČR, Český Těšín 2010.

## Józef Szymeczek

dení a organizování církevního života této většinové části evangelíků se ujal pastor Franciszek Michejda z Návší. Jeho zásluhou vznikl 20. 12. 1918 „Seniorat Śląski“ (slezský seniorát), který obsáhl území po obou stranách řeky Olše (Olza). Tento seniorát se na základě vyjádření zástupců jednotlivých sborů administrativně podřídil varšavské konzistoři.<sup>5</sup> Po rozdělení Těšínského Slezska mezi Polsko a Československo dne 28. 7. 1920 se šest augsburských sborů slezského seniorátu<sup>6</sup> ocitlo v české (československé) části Těšínska. Proto musela být nově řešena otázka jejich další církevně-administrativní příslušnosti.

Připojení k německé církvi bylo složité pro příliš velkou národní odlišnost. Rovněž fakt, že ČCE se přihlásila k českým vyznáním, čímž opustila konfesijní základnu,<sup>7</sup> na níž byla evangelická církev v českých zemích a ve zbytku Předlitavska kdysi organizována, vzbuzoval mezi slezskými evangelíky na Těšínsku, kteří tradičně lpěli na augsburském vyznání, výrazné pochybnosti o tom, zda tato církev je církví evangelickou, nebo husitskou. Slezští evangelíci tento krok českých evangelíků chápali jako zradu staré víry a vytváření nepřípustných novot, které dle jejich názoru nesledovaly zájmy náboženské, nýbrž politické. Proto se těchto šest sborů sdružilo v jednom seniorátu evangelické církve a. v. ve východním Slezsku a vytvořilo Augsburgskou církev evangelickou ve východním Slezsku v Československu. Tato církev byla státem uznána teprve 13. 7. 1923.<sup>8</sup>

Po vzniku ČSR vstoupil do církevního života na Těšínsku prostřednictvím ČCE výrazně český jazyk. Ten do té doby hrál v evangelické církvi a školství málo významnou úlohu.<sup>9</sup> K českobratrské církvi se připojil sbor ve Starých Hamrech – horské vesnici ležící na slezsko-moravské hranici – a část sborovníků z Frýdku a Českého Těšína, kteří se nepřipojili k DEK. Nový sbor pak vznikl ještě v Orlově. Českobratrská církev se snažila ovládnout augsburské sbory a pod heslem ochrany národních práv evangelíků české národnosti se snažila prosazovat v augsburské církvi své vlivy.

Nutno podotknout, že některé námitky českých národovců byly opodstatněné. Jednalo se především o výuku náboženství polskými faráři v českých školách. Za

5 DRÓZD, Jan: Evangelíci před rokem 1918 a po něm. In: RASZKA, Roman (ed.): *Evangelický kalendář – Kalendarz Ewangelicki 2000*. Slezská církev evangelická augsburského vyznání, Český Těšín 1999, s. 50–59.

6 Byly to augsburské sbory v Bystrici nad Olší, Dolních Bludovicích, Komorní Lhotce, Návší, Orlově a Trinci. SZYMECZEK, Józef: *Vznik Československa...*, s. 71.

7 Českobratrská církev se přihlásila k Českému vyznání víry z roku 1575 a k Bratrskému vyznání víry z roku 1535, což bylo slezskými evangelíky nesprávně chápáno jako definitivní zřeknutí se staré konfesijní základny, to jest vyznání augsburského a helvetského. Tamtéž, s. 47.

8 Podle sčítání lidu z roku 1930 se k Augsburgské evangelické církvi ve východním Slezsku v Československu hlásilo 46 777 členů, z čehož 30 155 (64 %) bylo polské národnosti a 16 121 (34 %) národnosti české. Duchovní pocházeli výlučně z řad polské menšiny a jejich počet se pohyboval kolem dvaceti. Polští duchovní udržovali polský ráz církve, v čele církve stál až do roku 1991 duchovní polské národnosti. Přesné údaje a srovnání s jinými sčítáními lidu v letech 1930, 1950 a 1991 v SZYMECZEK, Józef: *Evangelická církev na Těšínsku jako místo stýkání a potýkání národních a náboženských vlivů*. In: ŠRAJEROVÁ, Oľga (ed.): *Formování multikulturní společnosti v podmínkách ČR a v zemích střední Evropy*. Slezské zemské muzeum – Slezský ústav – Dokumentační středisko Rady Evropy, Opava – Praha 2000, s. 210–221.

9 DRÓZD, Jan: *Evangelíci před rokem 1918 a po něm*, s. 51.

## Zápas polských evangelíků v Těšínském Slezsku

účelem podpory českého živlu v augsburské církvi zřídili Češi organizaci Matice Třanovského,<sup>10</sup> která tyto jevy omezující svobodu českých evangelíků v augsburské církvi zveličovala a celou kauzu zpolitizovala, čímž k pozitivnímu řešení sporných situací nepřispívala.<sup>11</sup> Výsledkem byla skutečnost, že československý stát sice augsburskou církev uznal a částečně její činnost dotoval, avšak po celé meziválečné období neschválil žádný z návrhů několikrát předkládané církevní ústavy. Poláci veškeré „misijní akce“ českokobratrské církve na území augsburských sborů razantně odmítali, neboť *každý, kdo se chce přihlásit k českokobratrskému vyznání, musí se nejprve stát Čechem, neboť toto je víra evangelíků pouze české národnosti, tím se dopouštějí dvojí krádeže duší, národních a náboženských. A proti takové dvojité krádeži se musí naše polskokatolická společnost obradit.*<sup>12</sup> Augsburské sbory urputně hájily svou autonomii celé meziválečné období.

Teprve po připojení části československého Těšínského Slezska (tzv. Zaolží)<sup>13</sup> v říjnu roku 1938 k Polsku se augsburské sbory „dobrovolně“ podřídily varšavské konzistoři (7. 11. 1938), a tím se zřekly vlastní autonomie, kterou v meziválečné ČSR tak zarputile hájily. Ponechání autonomie polským augsburským sborům na Zaolží bylo spojeno s nebezpečím, že by o podobnou autonomii v polském Horním Slezsku začaly usilovat i německé sbory sdružené ve strukturách Církve evangelicko-augsburské v Polsku, což bylo z politického hlediska nepřijatelné.<sup>14</sup> Nicméně po druhé světové válce bylo pro Čechy toto „dobrovolné“ spojení těšínských sborů s varšavskou konzistoří cenným argumentem umožňujícím zpochybnit právní kontinuitu poválečné Augsburské církve ve východním Slezsku v Československu.

V době polského záboru byly omezeny bohoslužby v němčině v německém evangelickém sboru v Bohumíně a těšínském sboru Na Rozvoji na minimum. Sbory církve českokobratrské působící na území připojeném k Polsku byly zlikvidovány. Českokobratrství duchovní Těšínsko pod nátlakem nebo dobrovolně opustili. Jelikož na územích zabraných Němci nebyly českokobratrské sbory ihned zlikvidovány, je v českokobratrských kruzích do dnešního dne živá představa, že polský zábor byl pro české evangelíky horší než německá okupace.<sup>15</sup>

10 Matice Třanovského – církevní organizace hájící zájmy českých evangelíků v augsburských sborech na Těšínsku. Založena v roce 1927. Vydávala časopis *Slezský evangelík* (vycházel s přestávkami v letech 1930–1938). *Ročenka k jubileu desetileté práce českoslez. evang. sboru a. v. v Českém Těšíně*. Knihtiskárna Josefa Veverky, Frýdek 1931.

11 Známé jsou interpelace poslanců Národního shromáždění Špačka a Vencla, např. ze dne 3. 8. 1927, ve které se snažili dokázat, že evangelici na Těšínsku jsou potomky českých evangelíků, kteří se tam přistěhovali v době perzekucí pobělohorských. *Státní okresní archiv Karviná*, fond (dále jen f.) Okresní úřad Český Těšín, karton (dále jen k.) 187, PS NSRČ 3.8. 1927, č. D-870-II, kopie pro potřebu Okresního úřadu v Českém Těšíně.

12 ZABAWSKI, Władysław: *Druga do zemi obiecanej. Ruch narodowy na Śląsku Cieszyńskim i udział w nim ewangelików 1848–1920*. Księgarnia „Nowe Kresy”, Cieszyn 1934, s. 290.

13 Tohoto termínu polská historiografie užívá k označení sporného území, které zahrnuje tehdejší politické okresy Fryštát a Český Těšín osídlené polskou menšinou a které bylo v roce 1938 připojeno k Polsku. Z praktických důvodů termín používají i mnozí čeští historici, např. Jiří Friedl, Měčislav Borák, Libor Martinek a další.

14 Téma stát a církev v meziválečném Polsku je obsáhlé zpracováno v díle KREBS, Bernd: *Państwo Naród Kościół. Biskup Juliusz Bursche a spory o protestantyzm w Polsce w latach 1917–1937*. Augustana, Bielsko-Biala 1998.

Jósef Szymeczek

Mnoha opatření zavedená polskou vládou proti ČCE byla v době německé okupace ponechána beze změn. Církevní příslušnost těšínských evangelických sborů a. v. se však s příchodem německých vojsk na podzim roku 1939 znovu změnila. Sborů byly podřízeny konzistori ve Vratislavi. Do čela superintendentury v Těšíně byl jmenován Paul Zahradník. Pro polské evangelické faráře nastaly těžké chvíle. Ze 24 duchovních, kteří v šesti sborech augsburské církve působili před rokem 1938, byli všichni kromě jednoho zproštěni úřadu, vypovězeni z far, zbaveni práv v církvi a krutě pronásledováni. Byli uvězněni v koncentračních táborech nebo odesláni na nucené práce. Do konce války jim bylo znemožněno vykonávat duchovní službu. Tři duchovní zahynuli rukou německého okupanta.<sup>16</sup>

### **Pokus o spojení evangelických sborů v poválečném Československu 1945–1946**

V roce 1945 se evangelici augsburského vyznání německé i polské národnosti nacházeli ve velmi složité situaci. Jednalo se o menšinu, která se lišila od majoritní české společnosti svou národností i vyznáním. Němci i Poláci byli v poválečné době chápáni jako státně nespolehlivé živly. Některé politické kroky demokratických stran připomínaly spíše pomstu než hledání spravedlnosti při posuzování zločinů a nepravostí z dob polského záboru Těšínska a německé okupace Československa. Pod tlakem politické situace ožila v české společnosti koncepce spojení všech evangeliků v českých zemích do jedné společné církve – ČCE. V říjnu 1945 bylo vypracováno Memorandum Synodní rady ČCE o organizaci evangelických církví v českých zemích. Memorandum bylo vysláno vládě a všem kompetentním úřadům. Text memoranda obsahující požadavek spojení slezských a německých evangeliků s církví československou byl projednán na třetím zasedání IX. synodu ČCE v Praze dne 6. 12. 1945. Synod podpořil snahu o připojení slezských evangeliků a vyzval slezské evangeliky ke spolupráci. Synod dále po předchozích jednáních s vedením bývalé DEK *vyhověl žádosti německých evangeliků o připojení k církvi československé* a usnesl se, aby sbory bývalé Německé evangelické církve byly přiřčeny k ČCE.<sup>17</sup>

Odsunem Němců, který dal legitimitu principu kolektivní viny, přišly německé evangelické sbory v českých zemích o velkou část členské základny, čímž byly prakticky zrušeny. Představitelé ochromené německé církve tak byli pod tíhou události nuceni souhlasit s přiřčením německých sborů k ČCE. K odsunu Němců se v té době křesťané kriticky většinou nevyslovili. Výzva Rudolfa Říčana z října 1945 byla spíše výjimkou: *Nejenom pro zdání před cizinou, ale pro svědomí zrevidujme způsob transferu a přípravu k němu. Je potřeba tak kvapně vyhnět Němce z bytu? Jak se bydlí a jak se bude bydlet v zimě ve sběrných táborech? (...) Máme tak propouštět statisíce žen a dětí, na něž žalu-*

15 Platilo přitom, že polský zábor byl pro české evangeliky leckdy horší než německý a zbývající sbory ČCE na Těšínsku od vynuceného zániku vlastně uchránil až začátek druhé světové války. Cit. JUST, Jiří – NEŠPOR, Zdeněk R. – MATĚJKA, Ondřej et al.: *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*. Lutheraevská společnost, Praha 2009, s. 338.

16 Śląski Kościół Ewangelicki A. W. w czasie drugiej wojny światowej. In: KOKOTEK, Bogusław (ed.): *Evangelický kalendář – Kalendář Ewangelicki 1995*. Slezská církev evangelická augsburského vyznání, Český Těšín 1994, s. 131–134.

17 *Archiv Československé církve evangelické* (dále jen A ČCE), k. I 6, IX synod ČCE (5.–12. 7. 1945), Rezoluce a usnesení.

## Zápas polských evangelíků v Těšínském Slezsku

*jeme jen pro kolektivní vinu jejich němectví? Je tohle náš příspěvek k převýchově Němců? Nebo jsme už tak načpěli nacismem, že nedovedeme chápat, kudy vede cesta k lepšímu člověku?*<sup>18</sup> Politování nad zbytečnou tvrdostí a bezcitností při odsunu vyjádřila v dubnu roku 1947 rovněž Synodní rada ČCE. Dne 6. 5. 1948 byl schválen zákon č. 131/1948 Sb. o likvidaci právních poměrů Německé evangelické církve v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Retroaktivní ustanovení paragrafu 1 tohoto zákona stanovil, že uvedená církev zanikla dnem 4. 5. 1945. O využití majetku a jeho převedení do vlastnictví jiných církví nebo organizací mělo rozhodovat Ministerstvo školství a osvěty ČSR v Praze (dále jen MŠAO), později Státní úřad pro věci církevní (dále jen SÚC). Němci, kteří nebyli odsunuti, měli možnost se připojit k církvi československé. Německá církev tak definitivně zanikla.

Zmíněný IX. synod vyzval i jiné evangelické církve v českých zemích i na Slovensku k bratrskému jednání o spolupráci a spojení všech českých a slovenských evangelíků do jedné církve. Všechna jednání však byla neúspěšná a žádná evangelická církev vyzvy neuposlechla. Naopak na Slovensku byly snahy ČCE o sjednocení všech evangelíků chápány jako přípravy útoku na základy samostatnosti luterství na Slovensku. Proto se slovenští luteráni ve sporu slezských evangelíků s československou církví přiklonili jednoznačně na stranu slezských spoluvěrců.

Právní kontinuita augsburské církve na Těšínsku byla českým státem po válce zpochybněna. Němečtí duchovní dosazení v době války do těšínských sborů okupační církevní správou sbory opustili společně s německým vojskem ihned po válce. Polští duchovní zvolení do sborů před válkou legitimním způsobem nebyli schopni v důsledku válečných událostí sbory po Němcích převzít. Jistou dobu byly augsburské sbory opuštěny, alespoň to tak vypadalo. V dané situaci Slezská národní rada jako prozatímní orgán státní správy jmenovala administrátorem evangelických sborů a. v. na Těšínsku výnosem z 18. 5. 1945 (z revoluční moci) československého faráře Alexandra Winklera z Frýdku. Zároveň zprostila dosavadní duchovní správce jejich úřadů. Všechny kostely, fary a pozemky, jakož i nemovitosti bývalých německých sborů (za které se augsburské sbory v té době rovněž považovaly), měly připadnout církvi československé.<sup>19</sup> Na opuštěná místa povolal do augsburských sborů Winkler československé duchovní, rodáky z Těšínska nebo duchovní původem z rodin s luterskou tradicí, a určil je administrátory sborů. V augsburských sborech tak začalo působit šest československých duchovních, kteří se později neúspěšně angažovali ve věci spojení těchto sborů s církvi československou.

Polští duchovní se spolu se světskými zástupci augsburských sborů shromáždili ke společné poradě poprvé dne 4. června 1945 v Českém Těšíně. Zpochybnili sice oprávnění a kompetence Slezské národní rady rozhodovat ve věcech církevních, přesto pověřili faráře Józefa Bergera z Českého Těšína, Józefa Fukalu z Bystřice a Gustawa

18 Z kázání Rudolfa Říčana psaného a předneseného v říjnu roku 1945. ŘÍČAN, Rudolf: Kázání přednesené v říjnu 1945. In: *Cesta církve II.* Knižnice studijních textů Československé církve evangelické, sv. 7, Československá církev evangelická, Praha 2010, s. 91.

19 *Archiv Slezské církve evangelické a. v. v Českém Těšíně*, f. Seniorátní výbor, složka č. 1, Rozhodnutí Slezské národní rady ze dne 18. 5. 1945.

## Józef Szymeczek

Szurmana z Návší, aby s Winklerem projednali záležitosti nově se tvořících poměrů v augsburských sborech. Polští duchovní vyvinuli nátlak na české úřady a díky podpoře polské vlády dosáhli odvolání A. Winklera z funkce administrátora augsburských sborů. Učinila tak svým rozhodnutím ze dne 30. 7. 1945 expozitura Moravskoslezského zemského národního výboru v Ostravě (dále jen MZNV). Rozhodnutí bylo však polovičaté, protože v praxi neřešilo otázku odchodu českobratrských (českých) duchovních z augsburských sborů. Dne 6. 8. 1945 se sešlo v Českém Těšíně pastorální shromáždění polských kněží, které ustavilo Prozatímní seniorátní výbor východoslezského seniorátu a. v. v čele s Józefem Bergerem.<sup>20</sup>

Tato volba byla dosti překvapivá. Očekávalo se, že do čela augsburských duchovních se postaví předválečný superintendent augsburské církve Oskar Michejda. Ten však vinou válečných událostí, které velmi bolestně zasáhly jeho rodinu, nebyl psychicky schopen čelit dalším náporům na svou osobu.

Józef Berger chápal zápas o zachování autonomie polsko-augsburských sborů na Těšínsku jako svou dějinnou misi. Osobně se ho velice dotklo, že po válce měli vůči němu, vězni nacistických koncentračních táborů, a vůči jeho podobně postiženým kolegům morální výhrady právě českobratrští duchovní, kteří v době Protektorátu sloužili ve svých sborech bez větší újmy. Chápal to jako obrovskou dějinnou křivdu, kterou je třeba všemi prostředky napravit. Uráželo ho, že augsburská církev byla v českobratrských kruzích prezentována jako církev Němcům nakloněná (deutschfreundlich). Na svou obranu argumentovali augsburští kněží srovnáním poměrů v obou církvích v době okupace: *Nemohli bychom (podobně jak to činí Synodní rada [Českobratrské církve – pozn. autora]), kdybychom byli zlomyslní, říci, že jistě církev českobratrská byla „dajčfrainlišská“, když jí bylo možno po celou dobu německé okupace klidně pracovat, když nebyla zrušena, měla plný počet duchovních sil, bylo jí dovoleno bez překážky česky kázat a mohla míti dokonce ve Vídni svého faráře a také v Moravské Ostravě v církvi německé, když českobratrští faráři složili slib věrnosti „vůči Hitlerovi“ (Kostnické jiskry č. 22 ze dne 30. května 1946). Naproti tomu naše církev byla zrušena, správa odevzdána do rukou Němců, presbyterstva rozvázána, duchovní z počtu 24 až na dva suspendováni a zbaveni úřadu, v 50 % uvrženi do koncentračních táborů, bohoslužební jazyk polský zakázán, polské náboženské knížky, jež se nacházely ve farních úřadech na skladě, zničeny, evangelický polský tisk znemožněn a zakázán, všechny polské evangelické spolky, dokonce rázu charitativního zlikvidovány.*<sup>21</sup> Za tři dny po těšínské schůzce východoslezský seniorát bývalé augsburské církve oznámil MŠAO obnovení své činnosti.<sup>22</sup>

20 Józef Berger (1901–1962), narozen v Orlové, evangelický duchovní a. v., významná osobnost slezského luteranismu, absolvoval teologická studia ve Varšavě a Vídni (1920–1924), od r. 1926 prvním farářem v nově založeném polském evangelickém a. v. sboru v Českém Těšíně, zde se věnoval organizaci sboru a výstavbě kostela Na Nivách (kostel vysvěcen 1932). Výrazně se angažoval v polském národním, mládežnickém a kulturním hnutí. Za okupace vězněn v koncentračních táborech Dachau a Osvětim (do jara 1942), poté na nucených pracích v Heideberku (dnes Kędzierzyn, Polsko), ze kterých zběhl, a do konce války se ukrýval. Po válce se vrátil do Českého Těšína. Získal autoritu a uznání kněží, jako senior stanul v jejich čele a výrazně se angažoval ve věci zachování autonomie augsburských sborů. Více WALACH, Jerzy: Sylwetka ks. dra Józefa Bergera. In: Kol. aut. : *Józef Berger*. Towarzystwo Ewangelickie w Republice Czeskiej – Evangelická společnost v České republice, Czeski Cieszyń 1996, s. 5–22.

## Zápas polských evangelíků v Těšínském Slezsku

Čeští (českoslovenští) faráři v augsburských sborech, i když údajně reprezentovali až polovinu evangelických věřících příslušejících k východoslezskému seniorátu, nebyli tímto seniorátem uznáváni, protože podle jeho názoru je dosadila cizí moc. Seniorát neměl zase právo vydávat jakákoliv nařízení, protože nebyl potvrzen Ministerstvem školství. Místní političtí činitelé doporučovali vyřešit tuto situaci politickým rozhodnutím státních orgánů. Schylovalo se k patové situaci, které zabránil předseda expozitury MZNV v Ostravě Josef Bilan-Šinovský tím, že zorganizoval setkání mezi zástupci seniorátu a zástupci českých evangelíků patřících k seniorátu, jež se uskutečnilo 26. 9. 1945 v Moravské Ostravě. Zde byla uzavřena dohoda, která měla pro další vývoj klíčový význam. Na jejím základě přijala evangelická církev a. v. do svých sborů i české faráře. Povolovala stejný počet českých a polských bohoslužeb, kooptování českých presbyterů bez voleb, libovolnou volbu faráře a skupin českého anebo polského konfirmačního vyučování. Rovněž bylo určeno, že seniorem bude farář polské národnosti,<sup>23</sup> jímž byl posléze zvolen Józef Berger.

Čeští duchovní se formálně do činnosti evangelického seniorátu a. v. zapojili, avšak nadále vyčkávali, jak se situace vyvine. Na konci roku 1945 tlak československé církve vrcholil. Československá církev svým záměrem vyřešit definitivně otázku polských evangelíků na Těšínsku nacházela své spojence u politických stran, které se svým politickým programem opíraly o předválečnou tradici. Bohužel i o její rub, který představoval důsledný nacionalismus. Jednalo se hlavně o stranu národně socialistickou, mezi jejíž členy patřili i někteří duchovní československé církve, jako např. moravsko-slezský konsenior a farář v Ostravě Jaroslav Kantorek nebo Pavel Janeczek, farář v Komorní Lhotce.<sup>24</sup> Ve věcech slezských evangelíků se velmi angažoval rovněž národní socialista poslanec František Uhlíř, který se později po své emigraci stal duchovním anglikánské církve.<sup>25</sup>

Evangelíci a. v. nacházeli podporu u komunistů. V době vypjatého nacionalismu a pokusů o definitivní řešení menšinových otázek formou odsunu, čistek nebo násilné asimilace se zdánlivě pokojný komunistický internacionalismus jevil Polákům na Těšínsku jako alternativní základna dalšího národního rozvoje polské národnostní menšiny ve všech oblastech, tedy i v oblasti náboženské. Pro evangelíky a. v. na Těšínsku z toho plynulo silné pokušení docílit legislativní kontinuity augsburské církve za

21 *Zemský archiv Opava*, f. KNV Ostrava, k. 8, inventární číslo (dále jen inv. č.) 26, signatura (dále jen sign.) 460, Apologie Augsburgské církve evangelické ve východním Slezsku v Československu (červen 1946).

22 Tamtéž, s. 2.

23 *Národní archiv* (dále jen NA), f. SÚC, k. 113, sv. 135, Dohoda mezi zástupci Církve evangelické a. v. ve východním Slezsku v ČSR a zástupci českých evangelíků, Moravská Ostrava 26. 9. 1945.

24 Pavel Janeczek měl s polskými evangelíky ve svém sboru neustálé rozbroje. Od ledna 1946 začal vydávat šovinistický časopis *Hlasy evangelické mládeže* na Těšínsku, kterým se snažil získat pro své záměry hlavně mládež. Janeczek usiloval zřídit v Komorní Lhotce samostatný český evangelický sbor a. v., který by nepodléhal žádnému vrchnostenskému nebo dozorčímu úřadu kterékoliv církve. Cit. podle *Archiv bezpečnostních složek* (dále jen ABS), f. Různé bezpečnostní spisy po roce 1945 (304), sign. 304-258-20/24-27. Snahou o založení nezávislého sboru Janeczek ztratil podporu ČCE a byl donucen odejít v březnu 1948 z Komorní Lhotky do Čech.

25 ČELOVSKÝ, Bořivoj: Otec „Yuhla“. František Uhlíř v poválečné emigraci. *Těšínsko*, 1998, roč. 41, č. 4, s. 13–15.



## Józef Szymeczek

přímé pomoci komunistické strany.

Zástupci polské menšiny v Československu se angažovali v komunistickém hnutí hned od vzniku této politické strany. Již v prvním Ústředním výboru KSČ (dále jen ÚV KSČ) měli svého zástupce Karola Śliwku<sup>26</sup>, který pak byl za KSČ nejdéle ze všech polských politických zástupců poslancem v Národním shromáždění (1925–1938). Po válce prosazovali komunisté politický program, který byl pro polskou národnostní menšinu nejpřijatelnější. Tento program byl přednesen na krajské konferenci KSČ v Moravské Ostravě dne 21. 7. 1945. Uvádí se v něm mimo jiné: *Nesmíme a nemáme právo ztotožňovat polský pracující lid z Karviné a z Třince s polskými fašistickými okupanty, kteří v roce 1938 společně s hitlerovci vtrhli na naše území (...) Demokratický a lidový systém naší republiky zaručuje polské menšině tu samou svobodu, kterou má český a slovenský lid.*<sup>27</sup>

Snahy československé církve o provedení reorganizace evangelických sborů v českých zemích pod její patronací nesloužily k naplnění skutečných potřeb věřících, ale k realizaci politických záměrů. Ve zprávě přednosta Okresního národního výboru (dále jen ONV) v Českém Těšíně Jeřábka ze září 1945, která byla určena pro Ministerstvo vnitra, se uvádí: *Otázka polských pastorů je v první řadě otázkou politickou. Soudím tedy, že věc je nutno řešit rovněž politicky a nepřecházeti mlčením zjevy doprovázející polskou okupaci, při níž byli polští pastoři buď přímo zúčastněni, nebo jsou notoricky známí jako ideoví vůdci.*<sup>28</sup>

Představitelé strany národně socialistické na Těšínsku ovlivňovali vydávání rehabilitačních osvědčení tzv. volkslistařům<sup>29</sup>. V archivu Ministerstva vnitra je doložena celá řada stížností, které uvádějí, že některým osobám polské národnosti nebo komunistům rehabilitační osvědčení nebyla vydána přesto, že *proti nim nebylo shledáno žádných závad z hlediska státní spolehlivosti*.<sup>30</sup>

Ministerstvo vnitra poslalo na ONV do Českého Těšína svého zmocněnce, který měl tyto stížnosti ověřit. Ve své zprávě z počátku roku 1946 situaci komentoval: *V celém kraji těšínském jest pak pozorovati, že všechny tyto události se dějí pod dojmem blížících se voleb, při čemž strana národně-sociální vystupuje velmi agresivně a je zřejmo, že do voleb a proti straně KSČ půjde s heslem, že v okrese těšínském nemůže nikdo volit KSČ, protože tato je stranou polskou a z toho důvodu stranou pracující proti republice.*<sup>31</sup>

26 *Śląski słownik biograficzny cz. 1*. Uniwersytet Śląski, Katowice 1976, s. 252–256.

27 *Zpráva o krajské konferenci KSČ*, 21. 7. 1945. KV KSČ v Moravské Ostravě, Moravská Ostrava 1945.

28 ABS, f. Odbor politického zpravodajství MV 1945–1948 (dále jen 2M), sign. 12 112.

29 Za druhé světové války připojili Němci Těšínsko k Říši a zahájili na jeho území germanizaci prostřednictvím zápisů do tzv. volkslisty, tj. úředních seznamů občanů německé národnosti na územích včleněných do Říše. Zneužili přitom skutečnosti, že proces národního uvědomování obyvatel Těšínska nebyl ještě ukončen a že u nich často přezívalo povědomí o místním „slezském“ původu. Volkslista byla rozdělena do čtyř skupin, podle kterých nacisté odstupňovali práva jejich držitelů. Pro většinu volkslista představovala jen podmíněčné přiznání německého občanství s možností odvolání do deseti let. Často byla obyvatelům Těšínska pod pohrůzkou různých sankcí vnucena, zvláště když německá armáda potřebovala další lidské zdroje pro doplnění svých jednotek, protože držitelé volkslisty (zpočátku však nikoli ti 4. stupně) podléhali branné povinnosti. „Volkslistaři“, kteří upadli do spojeneckého zajetí, pak většinou sloužili v československé nebo polské zahraniční armádě. Viz FRIEDL, Jiří: „Slezané, bratři od Ostravice a Olzy!“ – spory o zajatce z Těšínska mezi ČSR a Polskem 1943–1945. *Slezský sborník*, 2003, roč. 101, č. 2, s. 94–127.

30 ABS, f. 2M, sign. 13 345 (Národnostní poměry na Těšínsku), s. 94.

## Zápas polských evangelíků v Těšínském Slezsku

Obyvatelé polské národnosti, kteří za okupace byli donuceni přijmout volkslistu anebo ji přijali dobrovolně, měli po válce obavu, že při opětovném přihlášení se k polské národnosti jim potvrzení o státní spolehlivosti nebude vydáno. Proto mnozí z nich při rehabilitačním řízení uvedli svou národnost jako českou. Polský historik žijící na Zaolzí Stanisław Zahradnik odhaduje, že tak učinilo kolem 30 tisíc lidí. Tímto se rovněž výrazně změnila národnostní skladba bývalé augsburské církve evangelické ve prospěch české národnosti. Při sčítání lidu v roce 1950 se již 62 % členů této církve hlásilo k české národnosti a jen 36 % k národnosti polské. Mezi duchovními nadále převládali Poláci.

Ve volbách v roce 1946 předáci polské menšiny otevřeně a výrazně podpořili komunistickou stranu. Posílení jejího vlivu ve státu i v regionu oslabilo razanci a intenzitu snah o připojení augsburských sborů k církvi českobratrské. Nicméně tyto snahy trvaly i nadále. Augsbuřtí evangelíci získali i mezinárodní podporu. V srpnu roku 1946 vyzval C. A. Nelson z Luterian World Convention jak české MŠAO, tak rovněž Ministerstvo vnitra, aby byla augsburská církev ve východním Slezsku zachována.<sup>32</sup>

### **Komunistický převrat a konec jednání o spojení evangelíků v českých zemích**

I přes tento odpor se v lednu 1947 znovu sešel, po přestávce způsobené volbami, IX. synod ČCE k dalšímu jednání ve věci další existence augsburských sborů. Problém připojení slezských sborů projednával na neveřejném zasedání dne 16. 1. 1947. Synod k tomu, aby povzbudil slezské evangelíky k připojení k ČCE, učinil některé změny ve svém církevním zřízení. Přihlásil se k odkazu světové reformace, zavedl možnost užívání zkráceného názvu své církve v podobě „evangelická církev“ a připomněl hlavní devízu evangelické církve z doby habsburské monarchie, a sice že k evangelické církvi v českých zemích náleží všechny sbory dříve augsburského a helvetského vyznání a všichni souvěrci vyznání augsburského a helvetského.

Po těchto ústupcích se zdálo, že se postoj slezských evangelíků změní. V průběhu podzimu 1947 byly dojednány všechny podrobnosti sjednocení. Poslední jednání mezi představiteli obou církví proběhlo v Praze 13. 1. 1948. Mělo to být závěrečné jednání ověřené podpisem smlouvy o sjednocení. Nicméně několik dní před tímto jednáním sestavil Józef Berger nové požadavky, které všechny snahy definitivně zhatily. Evald Krygel, českobratrský duchovní působící v augsburských sborech, psal rychle do Prahy: *Polákům se o žádné spojení nejedná a konečná konference v úterý (13. 1. 1948 – pozn. autora) bude konečná v tom smyslu, že bude znamenat konec všem jednáním.*<sup>33</sup> Dále Krygel uvádí: *Pokud jde o politické pozadí nové situace, drží nad ní patronaci komunistická strana, která na Těšínsku provádí vyslovené protistátní politiku.*<sup>34</sup> Tři léta trvající rozhovory o připojení augsburských sborů k ČCE nepřinesly žádný výsledek a po únoru 1948 se staly bezpředmětnými.

Zajímavé informace o pozadí závěrečných jednání mezi ČCE a augsburskou círk-

31 Tamtéž.

32 PIŠKULA, Jiří: *Poválečná Slezská církev evangelická augsburského vyznání a Českobratrská církev evangelická*. In: ŠMILAUEROVÁ, Adéla (ed.): *Ex archivis Ecclesiae. Sborník příspěvků historiků a archivářů k dějinám Českobratrské církve evangelické a jejích předchůdkyň, evangelických církví augsburského a helvetského vyznání v českých zemích*. Českobratrská církev evangelická, Praha 2009, s. 70–72.

## Józef Szymeczek

ví přinesl historik Jiří Friedl. V edici materiálů o česko-polských vztazích v poválečné době publikoval prameny, ze kterých vyplývá, že Józef Berger byl v přímém kontaktu s polským velvyslanectvím v Praze. S polskými diplomaty také konzultoval své kroky. Zajímavé je, že polští diplomaté úzce spolupracovali s komunistickými úředníky na českých ministerstvech. Cílem bylo oslabení vlivu českých nacionalistů na Těšínku. Čeští komunisté byli ochotni podpořit (na přání polského velvyslanectví) požadavky polských evangeliků s cílem omezit vliv svých politických oponentů z řad národních socialistů v Těšínském Slezsku. V tajné depeši, která byla vyslána z polského velvyslanectví v Praze do Varšavy den po krachu na „sjednocující“ konferenci augsburské a česko-bratrské církve 14. 1. 1948, se uvádí: *Události (v augsburské církvi – pozn. autora) mají silnou podporu zdejšího reakčně-radikálního aparátu Ministerstva školství a osvěty.*<sup>35</sup> *S odpovědnými českými činovníky, kteří jsou rozhodnutí torpedovat česko-bratrské snahy, jsme ujednali, že budeme tlačit na Bergera, aby na Synodální konferenci (Česko-bratrské církve, 13. 1. 1948 – pozn. autora) prohlásil, že se tak dlouho nemůže vyjádřit ve věci spojení, jak dlouho evangelická církev na Těšínku bude ve stavu ExLex a teprve po získání plných práv bude moci jednat jako rovný s rovným. Češi se snažili Bergera terorizovat, vyhrožovali mu, že začnou zakládat česko-bratrské sbory na Těšínku. Ten však trval na svém. Konference nepřinesla žádný výsledek.*<sup>36</sup>

V únorových událostech roku 1948 podporovali polští evangeličtí duchovní velmi aktivně probíhající politické změny. Józef Berger se s předními polskými menšinovými činovníky podepsal pod prohlášení na podporu komunistické strany. V prohlášení se mimo jiné uvádí: *My, Poláci v Československu, jsme si plně vědomi, že naše národní existence a zavádní sociálních jistot našeho pracujícího lidu je spojeno s vítězstvím lidové demokracie a vlády premiéra Gottwalda. Proto také v těchto dnech nemůžeme nezaujatě přihlížet tomu, co se v republice děje, ale musíme zaujmout jasné nedvojznačné stanovisko. V této situaci deklarujeme naši pohotovost ke spolupráci s těmi prvky, které jsou zárukou lidové demokracie. Vyzýváme polský lid Těšínského Slezska, aby se aktivně účastnil organizování základů nového společenského řádu ve státě, aby se choval důstojně, nedal se vyprovokovat reakčními živly a veškeré protistátní projevy v zárodku paralyzoval.*<sup>37</sup>

Brzy po únorových událostech uvedlo komunisty ovládané Ministerstvo školství a osvěty svým výnosem z 19. 5. 1948 ve shodu faktický stav Augsburgské církve evangelické ve východním Slezsku (vzniklý po 5. 5. 1945) se stavem právním. A to tím, že dosavadní orgány zůstaly v platnosti a měly vyvíjet činnost až do té doby, kdy po schválení nové církevní ústavy měly být všechny orgány řádně zvoleny.<sup>38</sup> Evangeličtí duchovní a. v. na Těšínku vyjádřili s tímto rozhodnutím souhlas na Konferenci du-

33 Archiv ČCE, k. XIXA2B, Česko-bratrské sbory na Těšínku, dopis Evalda Krygla Synodní radě ČCE v Praze, 13. 1. 1948.

34 Tamtéž.

35 Ministrem školství byl v té době národní socialista Jaroslav Stránský, který podal demisi 20. 2. 1948. Po únorových událostech jej ve funkci nahradil komunist Zdeněk Nejedlý. TOMEŠ, Josef: *Slovník k politickým dějinám Československa 1918–1992*. Jiří Budka, Praha 1994, s. 253.

36 FRIEDL, Jiří: *Zaolzie w świetle sztyfogramów polskiej placówki dyplomatycznej w Pradze oraz Ministerstwa Spraw zagranicznych w Warszawie (1945–1949)*. Bibliotheca Tessinensis III, Series Bohemica 2. Kongres Poláků v ČR, Český Těšín 2007, s. 229.

37 NA, f. SÚC, k. č. 203, inv. č. 180, Odezva do ludności polskiej (21. 2. 1948)

## Zápas polských evangelíků v Těšínském Slezsku

chovních sborů a. v. na Těšínsku konané 17. 6. 1948 v Českém Těšíně.<sup>39</sup>

V nových politických poměrech se československé duchovní na Těšínsku nadále snažili přesvědčit vládu o nutnosti sjednocení všech evangelických sborů v českých zemích. Dne 14. 4. 1948 vyslali čeští faráři Augsburské církve ve východním Slezsku vládě memorandum, ve kterém žádali, aby tak *jako se dnes sjednocují politické strany, tak by se měli spojit evangelíci v našem státě*.<sup>40</sup> Nová doba se výrazně podepsala na rétorice dokumentu. Čeští evangelíci srovnávají Klementa Gottwalda se starozákonním Mojžíšem, protože měli před sebou stejný cíl: vyvést lid z poroby do nového života v zaslíbené zemi. Dále pak pokračují: *Jaký to krásný příklad pro naši dobu. Vidíme naše československé národy kráčet za obezřetného vedení naší vlády v čele s Klementem Gottwaldem z pouště poroby do nové, lepší budoucnosti. Vidíme však i mnohé reptaly, kteří ukazují na dnešní těžkou, válkou rozvrácenou situaci hospodářskou, pozorujeme ty, jimž je zlaté tele – kapitál – přednější než dvouletý či pětiletý plán – nescházejí ani svůdcové, šířící propagandu, že se nikam nedostaneme, že přijde válka, nebo atomová puma. My věříme pevně, že se do lepších dob po boku slovanských a lidově-demokratických mírumilovných národů v čele s mocným Sovětským svazem určitě dostaneme*.

Národ izraelský byl potrestán proto, že se nedovedl všech reptalů, svůdců a rozvracečů morálky řádně zbavit tím, že musel po poušti bloudit 40 let, dokud nezemřeli všichni, kteří při vyjití z Egypta byli starší dvacet let.

*My jsme se zrádců, svůdců a rozvratníků rázně zbavili, a to nám dává naději, že náš vývoj ke krásné budoucnosti bude rychlý. Aby tomu tak bylo, slibujeme, že půjdeme po vzoru husitských kněží vždy s lidem a budeme Gottwaldovu vládu ze všech svých sil podporovati*.<sup>41</sup>

Nevíme, zda tato iniciativa byla konzultována s vedením ČCE, nebo zda byla soukromou iniciativou českých pastorů v augsburské církvi, kteří usilovali o zajištění svých pozic v nových podmínkách. Jejich postavení v augsburské církvi nebylo nikterak jisté. Čeští pastoři se museli rozhodnout, jak dál postupovat. Měli na výběr dvě možnosti: uznat autoritu vedení augsburské církve, podřídit se jí a zůstat v církvi jako čeští duchovní augsburského vyznání, nebo opustit augsburskou církev a navrátit se do některého ze sborů církve československé.<sup>42</sup> Evald Krygel v Třinci, Jan Sztefek v Bystřici a Leopold Pavlas v Návsi se vedení církve podřídili a v augsburské církvi sloužili dlouhá léta. Časem si získali oblibu a popularitu. Je třeba mít na paměti, že od padesátých let Češi v augsburských sborech začali početně převládat. František Budzinski z Bludovic, Pavel Janeczek z Komorní Lhotky a Karel Kyjánek z Orlové se vrátili k církvi československé. Karel Kyjánek si uvědomoval, že český živel bude v augsburské

38 O osudech polských evangelíků v poválečném období podrobně v SZYMECZEK, Józef: *Augsburski Kościół Ewangelicki w czechosłowackiej części Śląska Cieszyńskiego w latach 1945–1950*. Książnica Cieszyńska – Kongres Polaków w RC, Cieszyn 2008. Dokumenty k této problematice byly vydány v rámci edice: SZYMECZEK, Józef: *Stát, církev a národ v československé části Těšínského Slezska (1945–1953)*. Bibliotheca Tessinensis II, Series Bohemica 1. Kongres Poláků v ČR, Český Těšín 2004.

39 NA, f. SÚC k. č. 113, sv. 134.

40 *Archiv ČCE*, Československá církev evangelická na Těšínsku, k. XIX A 2b, Memorandum českých farářů Augsburské církve evangelické ve východním Slezsku reagující na novou politickou situaci v Československu (14. 4. 1948).

41 Tamtéž.

Józef Szymeczek

církvi stále silnější, a tak se dvakrát neúspěšně (v roce 1950 a 1952) pokoušel stát superintendentem (biskupem) církve. V obou případech se polští duchovní postarali o to, aby se mu to nepodařilo. Po druhém neúspěšném pokusu opustil znechucen augsburskou církev i Těšínské Slezsko a ve svých pamětech si poznamenal: *Řekne snad někdo: „Vidíš, mohl jsi být superintendentem, ale sám sis to zkažil.“ Není to pravda. Za těch okolností a za těch intrik by se jím nebyl stal ani apoštol Pavel, protože by o něm řekli, že je špatný luterán, protože s čechobratry jí a pije a přijímá je do církve bez obrázky, je celý krivý, neb má osten v těle a kdo ví, zda si něco nenechal z té sbírky, určené pro svaté v Jeruzalémě. A kdyby to byl sám Pán Ježíš a byl Čech, pak by o něm řekli, že snad má také o luterskou církev zásluhy, ale jsou na něj stížnosti, které ani nechtějí opakovat.*<sup>43</sup> Prvním biskupem české národnosti v této církvi byl zvolen v roce 1991 Vladislav Volný.

### Slezští evangelíci a „nová církevní politika“

Na přelomu čtyřicátých a padesátých let se vytvořilo zdání, že postoj státu je k augsburské církvi vstřícný. Novou ústavu, stejně jako i nové církevní předpisy přijalo Synodální shromáždění augsburské církve v Českém Těšíně 25. června 1950. Pro augsburské sbory to byla úleva, vždyť o to jejich představitelé usilovali od doby svého vzniku. Superintendentem církve byl se souhlasem státní správy zvolen Józef Berger. Synodální shromáždění také na státu prosadilo povolit zřízení nových osmi sborů,<sup>44</sup> které byly nově rozčleněny do dvou seniorátů: a to seniorátu ostravsko-karvinského (sedm sborů) a seniorátu českotěšínského (jedenáct sborů).<sup>45</sup> Rovněž byl změněn původní název Augsburgská církev evangelická na Slezská církev evangelická augsburského vyznání (dále jen SCEAV). Církev měla působnost na celém území ČSR, proto byl nový název spíše historickou reminiscencí. Tento název používá církev do dnešního dne.

Tento zdánlivý rozvoj byl však zavádějící. SCEAV podobně jako jiné církve bolestně zasáhly zákroky totalitní moci. První konflikty se projevíly ihned po zavedení tzv. nové církevní politiky.

Nová církevní politika byla komunistickou vládou zaváděna od roku 1949. Komunisté usilovali o bezpodmínečné ovládnutí veškerého života v jednotlivých církvích. Za tím účelem vytvořili na jednotlivých úrovních dohlížecí aparát. Již v létě 1949 vznikla na krajských národních výborech (dále je KNV) a ONV církevní oddělení, budovaná za pomoci organizací Národní fronty. Působnost církevních oddělení KNV a ONV byla pak koordinována s působností SÚC, kterému byla po jeho založení podřízena. SÚC vznikl na základě zákona č. 217/49 Sb. Vznikem SÚC byl položen základ pro přísný státní dozor nad církvemi a náboženskými společnostmi.<sup>46</sup> Krajsťi a okresní

42 Čekobratrská církev měla po válce na Těšínsku sbory v Českém Těšíně, Frýdku, Orlové, Starých Hamrech a Šenově. V těchto sborech působilo devět duchovních. Podle sčítání lidu z roku 1950 žilo v okresech Ostrava, Český Těšín, Karviná a Místek celkem 13 066 věřících církve čekobratrské. *Sčítání lidu v Československé republice ke dni 1. 3. 1950*. Československá statistika, řada B, sv. 44. Státní úřad statistický, Praha 1958, tabulka č. 1.

43 *Archiv ČCE*, k. XIXA 2b, složka Těšínsko 1950–1951, Karel Kyjánek (27. 10. 1952).

44 V té době seniorát tvořilo již deset sborů, k dosavadním sedmi po válce se připojily dva bývalé německé sbory v Moravské Ostravě a Bohumíně. Nově byl založen sbor v Prostřední Suché (1949). SZYMEC-ZEK, Józef: *Augsburski Kościół Ewangelicki...*, s. 99–136.

45 NA, f. SÚC k. 110, sv. 132.

## Zápas polských evangelíků v Těšínském Slezsku

církevní tajemníci (dále jen KCT a OCT) se stali všemocnými pány, v jejichž rukou ležely osudy jednotlivých duchovních i celých církví. Do funkcí církevních tajemníků byli vybíráni pouze ideologicky prověřeni komunisté stalinského ražení, často bez jakýchkoliv odborných znalostí a bez vzdělání. SÚC byl zrušen v roce 1956 a dozor nad církvemi vykonávali od té doby tajemníci pro věci církevní ONV, církevních oddělení KNV a církevního odboru Ministerstva kultury.

Tvrdým zásahem proti církvím se stal zákon č. 218/49 Sb., o *hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem*. Zákon stanovil, že duchovní smí svůj úřad vykonávat jen tehdy, má-li k tomu státní souhlas, který bylo možno kdykoli odebrat. Státní souhlas mohl duchovní získat až po složení slibu věrnosti Československé republice. Tento hluboký zásah do práv jednotlivců a celých církví byl základem pseudo-právní úpravy a navíc byl doplněn v trestním právu o skutkovou podstatu trestného činu *maření dozoru nad církvemi*, který údajně spáchal ten, kdo porušil *zákon o hospodářském zabezpečení církví*.<sup>47</sup> K naplnění skutkové podstaty stačilo, že duchovní, jenž momentálně neměl státní souhlas, vykonával kdekoli (i v bytě nebo v širším rodinném kruhu) náboženský úkon.<sup>48</sup> Státní souhlas byl zpravidla poskytován jen pro jednu obec, nanejvýš okres, a mohl být kdykoliv i bez odůvodnění odebrán.

Jak již bylo řečeno, po roce 1949 se zásadním způsobem změnil vztah státu k SCEAV. Na jedné straně sice církev oficiálně podporovala státní politiku, čehož příkladem může být společné demonstrativní složení slibu věrnosti republice duchovních a. v. na jaře 1950, účast duchovních na letních brigádách v průmyslu a zemědělství či veřejné vyjadřování podpory různým „mírovým aktivitám“. Na druhé straně existovala celá řada konfliktních bodů. Velkým ohniskem neklidu byl v padesátých letech spor augsburských a českobratrských evangelíků o majetek bývalé DEK. Hlavně šlo o kostel a faru bývalého německého sboru v Ostravě, kterou zabrala v roce 1945 českobratrská církev, ač v jejím sousedství měla vlastní tříposchoďový dům. Augsburgská církev se této fary domáhala pro své účely a obě strany používaly k intervencím veřejných činitelů a úředníků, často i funkcionářů KSČ ze svých řad. Obdobné spory vedly církev o majetek bývalého německého sboru v Českém Těšíně Na Rozvoji. I zde, podobně jako v Ostravě, kostel a faru obsadila církev českobratrská a správcem zde byl českobratrský duchovní Jan Geryk – nesmiřitelný oponent Józefa Bergera. Augsburgská církev usilovala o získání tohoto kostela. Chtěla v něm vytvořit vlastní český sbor vedle druhého polského augsburského sboru Na Nivách. Představa, že by v jednom městě existovaly dva sbory téže církve, jeden polský a druhý český, komunisty děsila. Obávali se nárůstu národnostních nepokojů. Z tohoto důvodu měli komunisté při řešení těšínského konfliktu pochopení pro české nároky, naopak v Ostravě podporovali Poláky.

Dalším problémem byla sama osoba superintendenta Józefa Bergera. Superintendent totiž hájil především zájmy církve a jejích členů, zvláště Poláků, kteří tvořili její

46 Více k této problematice: KAPLAN, Karel: *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1993.

47 TRETERA, Jiří R.: Nová právní situace církví a náboženských společností v roce 1950. In: HANUŠ, Jiří – STRÍBRNÝ, Jiří (eds.): *Stát a církev v roce 1950*. CDK, Brno 2000, s. 21–33.

48 Tamtéž.

Józef Szymeczek

základ. Ve formální podpoře režimu spatřoval nutné zlo, jež je možno někdy dokonce využít k prosazení záměrů prospívajících církvi. SÚC ztrácel k Bergerovi důvěru a souhlasil s jeho odvoláním. Záležitosti kolem augsburské církve a osoby Józefa Bergera projednal dne 28. 2. 1952 Politický sekretariát ÚV KSČ. Následně přijal usnesení, na základě kterého bylo rozhodnuto, že Jan Geryk bude penzionován a prostřednictvím vedení českobratrské církve přesvědčen, aby se z Českého Těšína odstěhoval.<sup>49</sup> Berger bude *vhodným způsobem důvěrně vyzván k rezignaci, při čemž by bylo nejvhodnější, aby se odstěhoval ke svým příbuzným do Polska. Rezignace bude motivována zdravotními důvody.*<sup>50</sup> Českobratrský farář v Ostravě Jaroslav Kantorek měl být přefazeno do vnitrozemí a nahrazen „vhodnější osobou“. Evidentně je zde patrná snaha řešit tento národnostní konflikt podle „internacionalistické spravedlnosti“. Omezeny měly být obě strany – Poláci i Češi. Dále bylo usneseno, že na místo Bergera měl být do čela augsburské církve dosazen jeho mladší polský kolega Jerzy Cymorek, který *pochází z dělnické rodiny, za německé okupace se choval nezávadně a od roku 1945 se projevuje kladně.*<sup>51</sup> Budova bývalé německé fary a kostel v Moravské Ostravě měly být dány do společného užívání oběma církvím.

Realizace tohoto usnesení nebyla snadná. Berger měl velkou podporu okresního vedení strany, byl významnou a uznávanou autoritou a měl mnoho vlivných přátel v republice i v zahraničí. Za osobu, která *vhodným způsobem a důvěrně* měla vyzvat Bergera k rezignaci, byl určen pracovník SÚC Vladimír Ekart. Ten dvakrát osobně navštívil Bergera v Českém Těšíně a dle svědectví rodinných příslušníků mu vyhrožoval fyzickou likvidací, pokud neodstoupí. Józef Berger jako vězeň koncentračních táborů věděl, že Ekart nepřehání, a nebral tyto výhrůžky na lehkou váhu. Berger musel odolat obrovskému psychickému nátlaku a hrozbám. Navíc se objevila vhodná záminka k jeho odstranění. Tu nakonec SÚC našel v tzv. Ciešlarově platformě a obvinil Bergera, že se podílel na její tvorbě.<sup>52</sup> Jelikož v rozhodnutí Politického sekretariátu ÚV KSČ o odvolání Józefa Bergera z funkce není o Ciešlarově platformě zmínka, je takřka jisté, že tento motiv posloužil pouze jako pozdější forma nátlaku pro vyvolání strachu (byla to doba politických procesů) a není pravým důvodem odvolání J. Bergera z funkce. V dubnu 1952 odjel Berger pod nátlakem do lázní v Piešťanech, kde se setkal s českotěšínským okresním církevním tajemníkem Františkem Křístkem.<sup>53</sup> Po „dohodě“ odtud poslal písemnou rezignaci na místo superintendenta slezské církve. Pro polské evangelíky i celou církev to byla těžká rána. Poslední bohoslužbu Berger sloužil v Českém Těšíně 11. 2. 1952 a poté odešel do Bratislavy, kde mohl působit na

49 NA, f. Archiv ÚV KSČ, 02/5, sv. 18, archivní jednotka (a. j.) 85, Návrh na řešení sporu mezi evangelíky na Ostravsku 28. 2. 1952.

50 Tamtéž.

51 Tamtéž.

52 Ciešlarova platforma (Platforma Ciešlara) – politický program místního stranického funkcionáře Pawla Ciešlara (1902–1983), navrhuující řešení otázky polské národnostní menšiny na Těšínsku. Platforma byla předložena k diskusi na okresní konferenci KSČ v Českém Těšíně (16. 2. 1952). Výššími stranickými orgány byla však označena za nemarxistickou, Ciešlar obviněn z buržoazního nacionalismu, zbaven všech funkcí a vyloučen z KSČ. Více GAŚIOR, Grzegorz: Platforma Ciešlara – kwestia narodowościowa na Zaolziu w okresie stalinowskim. *Studia z dziejów Rosji i Europy Środkowo – Wschodniej*, 2005, tom 40, s. 143–166.

## Zápas polských evangelíků v Těšínském Slezsku

tamní evangelické bohoslovecké fakultě. Na Těšínsko se nesměl vrátit. Jeho nástupcem ve funkci superintendeta (biskupa) se stal mladý duchovní Jerzy Cymorek.

Materiály KNV v Ostravě uvádějí, že v roce 1950 bylo v ostravském kraji 18 duchovních členy KSČ. Z toho jedenáct bylo duchovních církve československé, tři československé a čtyři církve augsburské. Z počátku se komunisté nebránili vstupu duchovních do svých řad. V době únorového převratu velice pragmaticky dokázali využít jejich postavení. V pozdější době se však stali z ideologických důvodů nepohodlnými, a strana se jich proto začala zbavovat. Dělo se tak nejčastěji dobrovolně na základě „přátelských rozhovorů“. V záznamu jednoho z takovýchto rozhovorů, který se konal v prosinci 1955 při účasti tří pastorů slezské církve a. v., se uvádí, jak takový pohovor vypadal: *Všichni pozvaní se k pohovoru dostavili. Pohovor probíhal v přátelském duchu. (...) Chrobáček, Krygel, Trombík a Stanosek přijali vysvětlení soudruha z KV s plným pochopením a vyjadřovali se v tom smyslu, že je to nikterak nepřekvapuje, že to dříve či později očekávali, že se však sami se stranou nechtěli rozejít, aby to nevzbuzovalo dojem, že dělají nějaká gesta, případně že je to snad projev nesouhlasu s některými opatřeními strany na úseku ideologickém.*<sup>54</sup>

K dalším opatřením směřujícím k omezení vlivu církve na širokou veřejnost patřily: zrušení občanské účinnosti církevní formy sňatků a odnětí církevních matrik, likvidace církevních základních a středních škol, omezení a cenzura církevního tisku a likvidace náboženských spolků. Od roku 1953 se stalo nepovinným a nekvalifikovaným předmětem náboženství. V pozdější době byli rodiče nuceni *vyrovnávat se s náboženskými předsudky*, a tak do náboženství stále více rodičů své děti nepřihlašovalo.

Po zavedení nových sdružovacích předpisů byly i na Těšínsku, stejně jako v celé republice, zrušeny spolky, které předtím s církví velmi úzce spolupracovaly, mezi jinými i neopietistická Křesťanská společnost (Społeczność Chrześcijańska), která prováděla v církvi vnitřní misii. Ve vedení církve byl vytvořen misijní referát, který převzal celou agendu zrušených spolků a dál rozvíjel jejich činnost. Misijní referát se stal nástupcem těchto zrušených občanských spolků. Vedle již zmíněné Křesťanské společnosti se jednalo o Svaz evangelické mládeže, Svaz nedělních škol a Svaz evangelických žen. Práce spočívala v organizování biblických hodin, evangelizačních setkání a setkání s mládeží. Je pochopitelné, že pořádáním biblických hodin a vůbec přílišnou aktivitou se tato skupina dostala do ostrého konfliktu se státními dohlížecími orgány, které pak tlačily na oficiální vedení církve. Církevní tajemníci hledali různé způsoby, jak konání misijních aktivit omezit.

Vůdce této skupiny, farář Vladislav Santarius<sup>55</sup>, který zaměřil svou činnost hlavně na mládež bez rozdílu národnosti, byl pečlivě střežen Státní bezpečností, často mu byl odebírán státní souhlas, on i jeho spolupracovníci a stoupenci byli různým způsobem šikanováni. Byl trestán za to, že na biblických shromážděních umožňuje veřejně vystupovat lidem bez státního souhlasu. Dohlížecí orgány ho dále obviňovaly z toho, že *svými biblickými hodinami odpoutává mládež z Českého svazu mládeže, kteroužto je třeba vésti*

53 NA, f. SÚC, k. 43, sv. 102.

54 NA, f. SÚC, k. 43, sv. 102, Duchovní – členové KSČ, přátelský rozhovor se stranou, 12. 12. 1955.



Jósef Szymeczek

ke větším budovatelským úkolům.<sup>56</sup> I když dohlížecí orgány misijní aktivity různým způsobem omezovaly, Vladislav Santarius ve své práci vytrval až do své smrti v roce 1989 (pádu totality se bohužel nedežil). Státní bezpečnost oficiální vedení církve a misijní skupinu uvnitř církve naváděla proti sobě, takže mezi oběma skupinami se prohlubovala propast neporozumění, kterou nešlo spojit žádným mostem smíření. Po roce 1989 konflikt mezi ortodoxní a pietistickou skupinou uvnitř SCEAV vyvrcholil rozštěpením církve na dvě části. Jedna z nich církev opustila. Jednalo se zhruba o 10 tisíc ortodoxních luteránů, kteří v roce 1995 založili vlastní církev, které se dostalo jména Luterská církev evangelická augsburského vyznání. Paradoxně tak církevní politika komunistického státu přinesla své shnilé ovoce až v demokratických časech.

V šedesátých letech byli dva duchovní SCEAV uvězněni. Jednalo se o Jana Unického z Komorní Lhotky a Jerzyho Cyže z Bystrice. Zdá se však, že oba pastoři nebyli zatčeni z důvodů náboženské horlivosti, nacionalistické minulosti nebo maření dohledu nad církvemi. Spíše se pamětníci shodují v názoru, že se jednalo o svérázné řešení „personální politiky“, kdy místo „nevhodného“ faráře bylo uvolněno jeho zatčením. Jako záminka posloužily v prvním případě posměšné poznámky na téma komunistické strany, ve druhém případě se jednalo o provokaci. Faráře navštívil provokatér a poprosil jej o pomoc při získání zahraniční měny za účelem nelegálního vycestování na Západ. Po propuštění z vazby se oba postižení duchovní vrátili do služby v církvi.

### Odpor rozhodných křesťanů

Zákon č. 218/49 Sb. tvořil podklad pro právní existenci církví a náboženských společností. Stát povolil v roce 1951 existenci patnácti církvím.<sup>57</sup> Vedle těch tradičních byly státem uznány i církve, které v minulosti nežádaly státní uznání a organizovaly se na spolkovém či jiném základě. Prakticky byly přinuceny o státní uznání žádat a dát si státními orgány schválit své církevněprávní předpisy, ovšem ve znění, které vyhovovalo státním orgánům.<sup>58</sup> Komunistické vedení předpokládalo, že tyto církve budou státní politiku podporovat, vždyť podle mínění komunistů zavedením církevních zákonů tyto nově vzniklé malé církve z materiálního hlediska více získaly, než ztratily. Ne vždy tomu tak bylo. Poměr těchto malých církví ke komunistickému režimu byl někdy negativní.

Oficiálně církve vyslovovaly svůj kladný poměr k režimu, avšak za těmito prohlášeními se kryl nesouhlas s vládními záměry a vládní politikou. Navíc tyto nové církve posloužily jako ochranný plášť různým charismatickým evangelickým náboženským spolkům, které stát zrušil a přinutil jejich členy připojit se k věroučně nejbližší státem

55 Více o životě V. Santariuse v díle: ŘÍMAN, Karel (ed.): *Pane, Ty jsi povolal... Vladislav Santarius – Boží dílo skrze jeho život a službu*. Slezská církev evangelická a. v., Český Těšín 2001.

56 NA, f. SÚC, k. 48, sv. 103. Situační zpráva z 17. 4. 1951.

57 Jednalo se o tyto církve: Církev římskokatolická, Církev československá, Církev pravoslavná, Českobratrská církev evangelická, Evangelická církev a. v. na Slovensku, Slezská církev evangelická a. v., Evangelická církev reformovaná na Slovensku, Jednota bratrská, Jednota československá, Evangelická církev metodistická, Bratrská jednota baptistů, Náboženská společnost československých unitářů, Církev adventistů sedmého dne, Církev starokatolická (v té době v národní správě), Náboženská společnost židovská. Více k jednotlivým církvím NEKVINDA, Libor: *Tradiční náboženství u nás*. Hradec Králové, Gaudeamus 1999.

## Zápas polských evangelíků v Těšínském Slezsku

povolené církvi. Podmanit si tyto církve si vyžádalo větší námahu, než se čekalo. Dohlížecí orgány na Těšínsku byly nejvíce zaměstnávány skupinami Svazu rozhodných křesťanů, který se před první světovou válkou vyčlenil z augsburské církve.<sup>59</sup> V rámci nové církevní politiky komunistického státu byl svaz vyzván, aby se připojil k věroučně nejbližší církevní denominaci. Opětné připojení k augsburské církvi nepřipadalo v úvahu. Církve válčila o vlastní existenci a přijetí skupiny, která by byla zdrojem dalšího napětí, do vlastních řad, vedení církve odmítlo.<sup>60</sup> V roce 1951 se tak Svaz rozhodných křesťanů pod nátlakem státních orgánů přičlenil k Jednotě československé, se kterou ho do té doby nepojily žádné vazby. Celkem se jednalo zhruba o 900 osob (převážně polské národnosti) silně ovlivněných letničním hnutím.

Rozhodní křesťané souhlasili s připojením k Jednotě československé pouze pod podmínkou, že se v Českém Těšíně vytvoří autonomní sbor, ve kterém by byla zachována všechna specifika jejich religiozity. Jednota vznik sboru přislíbila, avšak i při nejlepší vůli nemohla tento slib vinou zásahů dohlížecích orgánů splnit. Státní úřady si nepřály vznik samostatného autonomního sboru pro charismatické věřící polské národnosti na Těšínsku. Rozhodní křesťané se v mnoha bodech neshodovali s věroukou Jednoty československé, působili samostatně, organizovali vlastní zájezdy k bývalým členům spolku Modrý kříž na Slovensko a pořádali bohoslužby v soukromých bytech. S tím nesouhlasil SÚC a žádal, aby proti tomu vedení Jednoty zakročilo. Mnoho členů bylo v průběhu padesátých let z církve vyloučeno. Nespokojených přibývalo. Konflikt vyústil v létě 1962 snahou o hromadnou emigraci z Československa. Nespokojení věřící vytvořili Komisi pro hromadné stěhování, která jménem 400 osob podala žádost o hromadné přestěhování do Polska. Úřady shledaly, že stěhování nemá zákonný podklad. Na jaře roku 1963 žádali představitelé komise o povolení vystěhovat se přímo u předsedy vlády Viliama Širokého. Po této návštěvě proběhlo dne 12. 6. 1963 na KNV v Ostravě jednání, jehož výsledek neuspokojil žádnou ze stran.<sup>61</sup> Rozhodní křesťané

58 TRETERA, Jiří R.: *Nová právní situace...*, s. 31.

59 Spolek (svaz) rozhodných křesťanů byl založen v Těšínském Slezsku v roce 1910 jako specifická odnož letničního hnutí. Na rozdíl od německých letničních se nepojmenovali spolkem letničním, nechťeli totiž úplně přetřhnout pouta s augsburskou církví ani vytvářet novou církev. Navazovali na mnohé motivy těšínského luterství, obzvláště jim byla sympatická činnost těšínských pietistů. Považovali se za „rozhodné“ ve významu konsekventní, byli rozhodnutí pokračovat ve zvěstování obrácení. Rozkol vyvolaný mezi nimi a augsburskou církví byl sporem ohledně křtu v Duchu svatém a přijímání jeho darů považovali za nedorozumění. Podle jejich názorů část vedení církve nerozpoznala skutečné Boží záměry a jeho zjevení. Když je však rozpoznají, rozhodní se budou moci vrátit do lůna evangelické církve. Prozatím tuto církev brali jako organizaci, která jim zajišťovala náboženský servis. Tady křtili děti, ženili se a konali pohřby, ale víru vyznávali svým rozhodným způsobem. Po roce 1951 se s augsburskou církví definitivně rozešli. Více PASEK, Zbigniew: *Związek stanowczych Chrześcijan*. Uniwersytet Jagielloński – Instytut Religioznawstwa, Kraków 1993, s. 67–89.

60 V této věci bylo rozhodující setkání 17. 5. 1947 v Českém Těšíně. Představitelé rozhodných křesťanů vypracovali dokument, který obsahoval podmínky ohledně společné evangelické práce ve Slezsku. Tento materiál byl představen vedení augsburské církve dne 22. 5. 1947 na konferenci v Českém Těšíně. Poté, co dokument přečetl R. Gawlas, promluvil senior augsburské církve Józef Berger a zhodnotil jej negativně. Rozhodní křesťané odcházeli znechuceni. Pochopili, že dveře do církve jsou pro ně definitivně zavřené. Viz KACZMARCZYK, Stanislav: O dobro církve. In: ŘÍMAN, Karel (ed.): *Pane, Ty jsi povolal... Vladislav Santarius – Boží dílo skrze jeho život a službu*, s. 39–50.

Jósef Szymeczek

vystoupili z Jednoty a v prosinci 1963 požádali o registraci vlastní církve s názvem Církev rozhodných křesťanů. V noci před první zakládací synodou, která se měla konat ve dnech 20.–22. 3. 1964 v Žukově, byli iniciátoři akce zatčeni. V procesu je odsoudili za maření státního dozoru nad církvemi. Sborové místnosti v Žukově a Neborech byly uzavřeny. Věrní se však scházeli k bohoslužbám v soukromých bytech.

V té době se v modlitbách na tajných bohoslužbách začal projevovat Duch svatý formou „prococtví“, které se zjevovalo některým bratřím a vybízelo nespokojené rozhodné křesťany k opuštění domovů a přestěhování se v daleké pusté krajiny.<sup>62</sup> Když se pak rozhodní křesťané ze sdělovacích prostředků dozvěděli o výzvách polské vlády, aby Poláci osidlovali místa v Bieszczadech v jihovýchodním Polsku opuštěná po válce, o pravdivosti prococtví už nikdo nepochyboval. Ve snaze zabránit rozruchu úřady vydaly povolení k vystěhování. Nikoliv však hromadně, ale jednotlivě. V letech 1966–1970 se odstěhovalo odhadem přes 350 až 400 osob – téměř všichni členové kazatelské stanice v Neborech a v Dolním Žukově.<sup>63</sup> Teprve v roce 1968 byl vytvořen slíbený sbor Jednoty česko-bratrské v Českém Těšíně s filiálními sbory v Hrádku a v Horní Suché.<sup>64</sup> Jednota česko-bratrská změnila po špatných zkušenostech s prococtvím na návrh polských věřících z Těšínska svůj název na Církev bratrská.

Zbývající rozhodní křesťané a jiné skupiny letničních dál usilovali o založení vlastní církve. To vyvolalo další vlnu pronásledování. Jako první dosáhli v roce 1968 legalizace slovenští věřící v rámci Apoštolské církve na Slovensku. Věřící ze Slezska, Brna a Břec-lavi podali 19. 3. 1977 oficiální žádost o povolení církve v ČSSR, nebylo jí však vyhověno. Teprve od roku 1989 byla činnost Církve apoštolské v rámci ČSSR povolena, stalo se tak na základě usnesení vlády ČSSR č. 20 z 25. 1. 1989.<sup>65</sup>

Poválečné osudy polských evangelíků v Těšínském Slezsku jsou smutným svědectvím o tom, jak staré nacionální rozepře pomohly komunistům takřka nepozorovaně se komunistické moci nechtěli podrobit. Do dnešního dne není hodnocení jejich činů jednoznačné. Pro někoho je jejich počínání náboženským fanatismem nebo obyčejným bláznovstvím. Pro jiného se jedná o boj jednotlivce s přesilou režimu, o válku za autonomii lidské duše.

61 *Archiv sboru Církve bratrské v Hrádku ve Slezsku*, f. Staršovstvo sboru, Zápis z jednání na KNV v Ostravě 12. 6. 1963.

62 PASEK, Zbigniew: *Związek stanowczych Chrześcijan...*, s. 144.

63 O pronásledování rozhodných křesťanů na Těšínsku více SZYMECZEK, Jósef: *Prześladowanie stanowczych chrześcijan na Zaolziu*. In: BLAŽEK, Petr – JAWORSKI, Paweł – KAMIŃSKI, Łukasz (eds.): *Między przymusową przyjaźnią a prawdziwą solidarnością. Czeši–Polacy–Słowacy 1938/1939–1945–1989*, Cześć II. Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2009, s. 93–97; TÝŽ: *Za slovem jdi! Historie jednoho prococtví*. In: BUBIK, Rudolf – NAVRÁTIL, Aleš (eds.): *Historie letničního hnutí III. Autentické dokumenty*. Křesťanský život, Albrechtice 2006, s. 7–16.

64 KALETA, Jan: *Církev bratrská na Těšínsku*. In: *Sto let ve službě evangelia 1880–1980. Jubilejní sborník Církve bratrské*. Rada církve bratrské, Praha 1981, s. 152.

65 NEKVINDA, Libor: *Tradiční náboženství u nás...*, s. 109.